

УДК 378

МЕХАНІЗМИ ПРОЕКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННІ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Шевчук М. О.

У статті розглядаються механізми проектних технологій, що підвищують ефективність управління процесом формування професійної компетентності майбутніх учителів і оптимізують професійне зростання студентів.

Ключові слова: управління, механізми управління, проектна технологія, професійна компетентність.

В статье рассматриваются механизмы проектных технологий, которые повышают эффективность управления процессом формирования профессиональной компетентности будущих учителей и оптимизируют профессиональный рост студентов.

Ключевые слова: управление, механизмы управления, проектная технология, профессиональная компетентность.

The article discusses mechanisms of projective technologies that increase effectiveness in the management of the process of building professional competence in prospective teachers and optimize student professional development.

Key words: management, mechanisms of management, projective technology, professional competence.

Постановка проблеми. В умовах історичних освітніх перетворень зростає роль управління в забезпеченні злагодженого, чіткого, безперебійного функціонування процесу підготовки майбутніх учителів. Управління значною мірою визначає якість результату й ефективність подальшої професійної діяльності вчителя.

Парадигмальна зміна цілей освіти впливає й на розуміння управлінської функції викладача у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів. Підвищення ефективності управління системою оволодіння професійною компетентністю майбутніми вчителями сприяє покращенню функціональних основ та відповідає світовим стандартам.

В умовах компетентнісної освіти проблема управління формуванням професійного зростання майбутнього вчителя є однією з найбільш актуальних проблем сучасної педагогіки. Процес теоретичної та практичної підготовки студента до майбутньої діяльності ґрунтується на тісній взаємодії його з викладачем і нерозривно пов'язаний з поняттям "управління". Рівень сформованості професійної компетентності сьогодні, тобто результативність підготовки кваліфікованого, творчо мислячого професіонала, готового до саморозвитку, самоутвердження і виявлення внутрішнього потенціалу, діючого в межах гуманістичної стратегії та особистісно орієнтованої ідеології, залежить від ефективності наукового управління даним процесом. А відсутність чіткої науково-методичної системи управління призводить до зниження рівня сформованості компетентності фахівця.

Отже, запорукою високої результативності процесу оволодіння компетентностями майбутніми вчителями є, без сумніву, розумне управління цим процесом, бо, як вважає В. Лазарєв, "хоч би які найчудовіші педагогічні новації не були розроблені, при неякісному управлінні не можна сподіватися на їхнє широке та ефективне засвоєння" [4, с. 12].

Аналіз останніх досліджень. Проблема управління освітою набула досить ґрунтовного висвітлення у науковій літературі. До вивчення різних її аспектів зверталися Н. Анциперова, В. Афанасьєв, Л. Гребенкіна, О. Китов, В. Лазарєв, Є. Машбиць, Н. Тализіна, Р. Шакуров.

Загальні питання управління вищою школою розглянуті в дослідженнях В. Андрущенка, Б. Гаєвського, В. Галузинського, Г. Дмитренка, М. Добрускіна, М. Євтуха, В. Лісовського, В. Якуніна; окремим аспектам управління вищою школою

присвячені праці Р. Акоффа, Л. Барішнікової, З. Береговського, О. Камінського, О. Кудріна.

Є. Березняк, Ю. Васильєв, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, В. Зверєва, Ю. Конаржевський, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Маслов, В. Олійник, В. Пikelьна, М. Поташнік, Т. Рогова, В. Симонов, В. Сластьонін, П. Третьяков, Є. Хриков, Р. Черновол-Ткаченко, Т. Шамова висвітлювали у своїх наукових працях аспекти управлінської роботи з педагогічними працівниками, організації взаємодії суб'єктів освітнього процесу, становлення соціального партнерства.

Якість управління залежить від механізмів реалізації прийнятих управлінських рішень, що дає змогу ефективно досягати наміченої мети, оскільки грамотна декларація цілей без набору дій та заходів, які сприяють оптимальному руху до мети, призводить до зниження рівня формування професійної компетентності фахівців.

Дослідженням психологічних механізмів управління освітою займалися А. Бодальов, Л. Карамушка, Н. Коломінський, В. Крижко, С. Максименко, В. Моляко, Є. Павлютенко, Л. Уманський, Р. Шакуров.

Виклад основного матеріалу. У загальному розумінні механізм – це система, устрій, що визначає порядок будь-якої діяльності [6, с. 283]. А механізмом функціонування системи, на думку Д. Новікова, є сукупність правил, законів та процедур, які регламентують взаємодію функціонування учасників даної системи. При цьому механізмом управління науковець визначає сукупність процедур прийняття управлінського рішення [5, с. 67]. Інакше кажучи, механізм управління визначає залежність дій керівника як комплексу управлінських впливів, від цілей системи та діяльності виконавців. Такий погляд дозволяє розглядати механізм управління як синонім методу управління, оскільки, як вважає Новіков, і механізм, і метод визначають як здійснюється управління [5, с. 68].

Імпровізація у даному разі малоефективна. Оволодіння сукупністю конкретних механізмів управління дає змогу оптимізувати шлях досягнення мети і знизити невизначеність результату.

Значний резерв підвищення ефективності процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів містять проектні технології, які ґрунтуються на принципах гуманізації, демократизації, диференціації та індивідуалізації і становлять соціальне мотивоване партнерство, центром уваги якого є не тільки процес викладання, а й організована творча співпраця рівноправних особистостей на рівні суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Проектна діяльність формує досвід продуктивних дій у ситуаціях невизначеності, нестабільності (що є ознакою нашого часу). Саме через проектування, на думку І. Єрмакова, можливо сформувати людину інноваційного типу життя, здатну творити й сприймати інформаційні зміни та нововведення [3, с. 7].

Інакше кажучи, проектування стає саморозвитком особистості, а проектна діяльність – технологічною основою компетентнісного підходу у формуванні особистості. При цьому специфіка, особливості та принципи проектної технології містять механізми управління процесом формування професійної компетентності майбутніх учителів, що забезпечує гарантоване отримання запланованих освітніх результатів.

Отже, на нашу думку, в управлінні процесом оволодіння компетентностями можна виділити наступні механізми, що ґрунтуються на засадах проектних технологій і підвищують ефективність управління та, як результат, рівень сформованості професійної компетентності студентів: мотиваційно-стимуляційний, проблемно-пошуковий, результативно-практичний, пізнавально-орієнтаційний, творчо-мобілізаційний та рефлексивно-оцінний.

Розглянемо кожен із визначених механізмів.

Мотиваційно-стимуляційний механізм управління грає важливу роль у підвищенні результативності процесу професійного зростання майбутніх учителів. Досягнення високого рівня сформованості професійної компетентності спирається на високу мотивацію. Мотивація є рушійною силою удосконалення особистості в цілому. Це психічні явища, що стали спонуканням до виконання тієї або іншої дії, вчинку, визначають активність та спрямованість на досягнення запланованого результату. Актуальність формування мотивації обумовлена оновленням змісту освіти. Під мотивом розуміють внутрішню позицію особистості, прагнення до досягнення певних цілей, результатів. Це спонукальна причина діяльності, яка визначає її спрямованість (підхід, загальна лінія поведінки) та інтенсивність (внутрішнє пору-

шення й активність). Становлення мотивації майбутніх учителів – це не просте зростання позитивного або негативного відношення до процесу оволодіння компетентностями, а утворення складних структур мотиваційної сфери. Ці окремі структури мотиваційної сфери повинні стати об'єктом управління з боку викладача.

Проектна діяльність у процесі компетентнісного зростання активізує мотиваційну сферу особистості студента, оскільки пробуджує його суб'єктний потенціал і задовольняє потреби у системному саморозвитку. Проектні технології ґрунтуються на врахуванні психофізіологічних та розумових здібностей, індивідуальних та вікових особливостей, інтересів та нахилів майбутніх учителів, що створює, як вважає Н. Власова, мимовільний план мотивації. А розуміння соціальної значущості педагогічної діяльності, прагнення зайняти певне місце в системі професійної освіти, досягнення реальних практичних результатів під час виконання проектів, отримання соціального успіху у проектній роботі розкриває довільний план мотивації професійної самореалізації [1, с. 54].

Проектні технології полімотивовані, тобто здатні формувати як внутрішню, так і зовнішню мотивацію. Виконання різноманітних проектів у процесі навчання формує, як стверджує В. Апелът, такі види мотивів: соціальні (прагнення досягти успіхів у професійній діяльності, компетентнісно зростати з кожним виконаним проектом, зрозуміти сутність різних професійних явищ), пізнавальні (орієнтація на оволодіння новими знаннями і способами здобуття знань, виявлення розумової активності), комунікативні (співпраця у процесі проектування), регулятивні (побудова програми самовизначення та самовдосконалення) [2, с. 72].

Формуванню позитивної мотивації у проектних технологіях сприяє й S-S-ий характер стосунків викладача і студентів. Організація роботи на засадах співпраці, співтворчості, взаєморозуміння, взаємодопомоги, підтримки знімає зовнішній примус, спонукаючи до наполегливості у розв'язанні проблеми.

Проектні технології передбачають створення вступної, поточної та заключної мотивації, що відповідає етапам проектно-технологічного процесу і робить процес формування професійної компетентності майбутніх учителів керованим на всіх стадіях.

Особливого значення у проектних технологіях має формування мотивів – досягнень (за Д. Аткинсом). Спрямування проектною роботою на практичний результат сприяє розвитку прагнень до успіху й уникнення невдач, а створення розвивального проектного простору, який поєднує навчально-пізнавальну та науково-дослідну діяльність, формує мотиваційну сферу за умови плідної співпраці викладача та студента.

Отже, управління підготовкою кваліфікованого спеціаліста, що здійснюється на засадах проектною діяльністю, дасть змогу подолати бідність та вузькість навчальної мотивації студентів, активувати життєву допитливість та розширити коло їх пізнавальних інтересів, сформувати процеси самостійного цілепокладання та прагнення долати труднощі.

Підвищенню рівня професійної компетентності майбутніх учителів сприяє й дія **проблемно-пошукового механізму** управління.

Проблема є спонукальним фактором дії, який містить у собі певну невизначеність. В управлінні процесом професійного зростання значну роль відіграє не тільки тематична визначеність проблем, але й їх рівневий характер. Чим складніша тема дослідження, тим більше неоднозначних проблем вона містить, і тим важче пошук шляхів її розв'язання. Отже, управління процесом формування професійної компетентності студентів пов'язується з класифікаційними основами проблематизації навчання й визначенням пріоритетів у професійних проблемах. При цьому поступове ускладнення проблемного навчального поля має відповідати накопиченню у майбутніх учителів досвіду розв'язання проблем, рівню інтеграції знань, формуванню пошукових та рефлексивних умінь.

Враховуючи те, що проблемою називається ситуація, коли раніше визначені способи діяльності не призводять до досягнення наміченого результату, управління процесом підготовки фахівців має зорієнтовувати проектну проблематику у площину професійної діяльності майбутніх учителів. Розв'язання широкого спектру професійних проблем різного рівня складності дає змогу формувати у студентів уміння приймати оперативні рішення у нестандартних ситуаціях, будує основи педагогічної

імпровізації, навчає майбутніх учителів координації дій у відповідності з обставинами, що створює умови майбутнього професійного успіху.

Важливим завданням управління підготовкою кваліфікованих фахівців у галузі освіти є створення ситуацій, які потребують дій пошуково-дослідницького спрямування як підґрунтя подальшого удосконалення майбутніми вчителями власної професійної діяльності. Оволодіння студентами пошуково-дослідницькими вміннями є вимогою модернізації сучасної вищої освіти, пов'язаної із залученням України до Болонського процесу і передбачає новий підхід до підготовки спеціалістів. Пошуково-дослідницька діяльність спрямована на роботу з інформацією, її пошук, аналіз, структурування, трансформування у дидактичний продукт (кожна з цих дій реалізовується при проектно-технологічній діяльності студентів: організаційно-підготовчому етапу відповідає пошук інформації, її аналіз, конструкторському і технологічному етапу – структурування та трансформування у дидактичний продукт).

Формуванню пошуково-дослідницьких умінь сприяє виконання пошуково-дослідницьких завдань (вправа, педагогічна задача, педагогічна ситуація). В. Кулешова визначає завдання такого типу як настанову викладача студентам, у ході виконання якої здійснюється цілеспрямоване, планомірне виконання дій студентами з урахуванням умов і специфіки професійної діяльності фахівця, і весь комплекс виконуваних дій, спрямований на формування пошуково-дослідницьких умінь. Виконуючи пошуково-дослідні завдання, майбутній учитель не тільки привласнює його зміст, але й змушений іти шляхом пошуку і спроб, що сприяє самостійному відкриттю істини. Своєрідність даного виду завдань у тому, що рішення народжується в процесі співпраці суб'єктів освітнього процесу. Визначальним, на думку І. П'ятницької-Позднякової, у пошуково-дослідницької діяльності студента є актуалізація професійно значущих знань – як процес переведення з потенційного стану в актуальну дію раніше набутих знань, їх відтворення та перенесення в нові ситуації, використання з метою встановлення зв'язку з новою інформацією.

Таким чином, сутність пошуково-дослідницького механізму управління полягає в тому, що викладач може в педагогічно доцільній логіці актуалізувати, особливим чином конструювати пошуково-дослідницькі завдання, що є одним з інструментів формування пошуково-дослідницьких умінь студентів.

Важливо наголосити, що у поєднанні з проблемною основою процесу формування компетентностей, пошуково-дослідницька діяльність набуває особливої емоційної привабливості і стає досить важливим елементом мотивування самого процесу навчання.

Отже, проблемно-пошуковий механізм управління формуванням професійної компетентності студентів має спиратися на застосування пошуково-дослідницької діяльності у підготовці майбутніх учителів, що забезпечить підвищення рівня кваліфікації і розширення функціональних можливостей фахівця.

Оволодіння студентами методологією та методами дослідницької діяльності забезпечить перехід на вищий рівень організації процесу пізнання. Пошуково-дослідницька робота сприяє інтелектуальному розвитку особистості майбутнього вчителя, формуванню його світогляду завдяки розумовій діяльності, аналітико-синтетичним діям.

Пізнавально орієнтаційний механізм управління компетентнісного зростання студентів пов'язаний із створенням ситуацій, які потребують вивчення й пояснення фактів та явищ дійсності з метою набуття і систематизації суб'єктивно нових знань про них, що сприяє збудженню інтелектуально-пізнавальних мотивів у зв'язку з пошуковим характером дослідження, радістю відкриття нового, задоволення від індивідуально-самостійного характеру роботи. Успішне функціонування пошуково-дослідницької діяльності передбачає активізацію самостійної пізнавально орієнтаційної діяльності майбутніх учителів за умов переходу від моно-, діалогічних до полілогічних форм спілкування, притаманних проектним технологіям.

Цілісність управління компетентнісним зростанням студентів охоплює і аспект творчості пізнавально-інтелектуальної діяльності. **Творчо-мобілізаційний механізм** управління формуванням професійної компетентності фахівців галузі освіти характеризується прагненням позбавити процес підготовки майбутніх учителів впливу шаблону, висуваючи ініціативу пошуку невідомого у збереженні свідомого контролю, організованості та дисципліни. Управління на засадах проектних техно-

логій характеризується граничним напруженням в одному напрямі вольових, емоційних та інтелектуальних зусиль. При цьому творча активність студента у проектно-технологічному аспекті процесу оволодіння компетентностями являє собою розв'язання нескінченного ряду творчих завдань, які формують уміння приймати власні виважені відповідальні рішення, нестандартно вирішувати складні педагогічні ситуації і робити крок до майбутніх професійних відкриттів та кардинально нових технологій. Управління, спрямоване на встановлення діалектичного зв'язку між творчістю, пізнанням та пошуком, сприяє ефективності вирішення виховних, освітніх та розвивальних завдань учителями у майбутній професійній діяльності.

Реалізація в управлінні проектного принципу орієнтації процесу підготовки майбутнього вчителя на практичний результат пов'язаний з сутністю компетентнісного підходу. Компетентність як інтегральна властивість особистості ґрунтується на практично-діяльнісній основі і передбачає готовність учителя розв'язувати професійні проблеми й типові професійні задачі, які виникають у реальних ситуаціях професійної педагогічної діяльності, з використанням знань, професійного й життєвого досвіду, цінностей та нахилів. Тому дія **результативно-практичного механізму** управління передбачає отримання матеріального, поведінкового, психологічного, діяльнісного, мотиваційного результату на теоретичному і практичному рівнях професійного зростання. Отриманий реальний конкретний результат, що створює для студентів ситуацію успіху, виконує стимуляційну функцію у процесі формування професійної компетентності майбутніх учителів, викликаючи задоволення від здійсненої роботи і вимальовуючи перспективи подальшого індивідуально-професійного розвитку. Крім того, практично-результативний механізм управління процесом оволодіння компетентностями тісно пов'язаний з рефлексивно-оціночним механізмом.

Процес управління лише тоді буде ефективним, коли здійснюється функція контролю. Контроль, як фундаментальний елемент процесу управління, дає змогу виявити проблеми та відповідно скорегувати діяльність. Система контролю об'єднує всі аспекти процесу управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів. Зіставляючи реально досягнуті результати із запланованими, визначається міра досягнення мети, а аналіз досягнень дає змогу зафіксувати успіхи та невдачі. Рефлексивно-оцінний підхід проектних технологій в управлінні сприяє найбільш точній корекції процесу підготовки кваліфікованих фахівців за рахунок виявлення помилок та проблем, оцінювання умов, характеру взаємозалежностей видів діяльності, забезпечує усвідомлення причин позитивних та негативних аспектів отриманих результатів, у ході якого здійснюється оцінка та переоцінка помилок та можливостей для подальшого удосконалення процесу компетентнісного зростання студентів.

Отже, **рефлексивно-оцінний механізм** управління процесом формування теоретичної та практичної готовності майбутніх учителів до професійної діяльності сприяє підвищенню якості даного процесу та більш ефективному формуванню професійної компетентності студентів.

Висновки. Таким чином, комплекс механізмів управління процесом оволодіння професійними компетентностями, який ґрунтується на засадах проектних технологій, як таких, що найбільше відповідають запитам та потребам суспільства, спрямований на удосконалення процесу підготовки фахівців і сприяє підвищенню рівня сформованості професійної компетентності майбутніх учителів.

Література

1. Волков К. Н. Психология о педагогических проблемах / К. Н. Волков. – М. : Просвещение, 1981. – 128 с.
2. Гребенюк О. С. Формирование интереса к учебной и трудовой деятельности у учащихся средних и проф.-тех. училищ / О. С. Гребенюк. – М. : Высшая школа, 1986. – 48 с.
3. Єрмаков І. Компетентнісний потенціал проектної діяльності / І. Єрмаков // Школа (Шкільний світ): Інформаційно-методичний журнал. – 2006. – № 5. – С. 5–11.
4. Лазарев В. С. Управление образованием на пороге новой эпохи / В. С. Лазарев // Педагогика. – 1995. – № 5. – С. 12–14.
5. Новиков Д. А. Управление проектами: организационные механизмы / Д. А. Новиков. – М. : ПМСОФТ, 2007 – 140 с.
6. Словарь иностранных слов. – 9-е изд., испр. – М. : Русский язык, 1982. – 608 с.